

DE VERANDERENDE ROL VAN DE ACCOUNTANT
beleidsonderzoek

APRIL 2020

Inhoudsopgave

1	Samenvatting.....	2
2	Introductie.....	3
3	Actuele ontwikkelingen rondom het accountantsberoep.....	4
4	De context van de startende accountant.....	7
5	Digitalisering en IT	9
6	Impact op eindtermen en toezicht opleidingen	10
	BIJLAGE 1 Deelrapportages en bronnen	12
	BIJLAGE 2 Rondetafelbijeenkomst – 11 september 2019	13

1 Samenvatting

Er is, nationaal en internationaal, veel maatschappelijke discussie omtrent de rol van de accountant en aandacht voor de ontwikkelingen die invloed hebben op het accountantsberoep. De uitkomsten van deze discussies en ontwikkelingen zijn ook relevant voor de accountantsopleidingen en kunnen gevolgen hebben voor de eindtermen. Daarom heeft de Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA)¹ besloten om in 2019/2020 een beleidsonderzoek uit te voeren naar de veranderende rol van de accountant. Deze rapportage bevat de uitkomsten van dit onderzoek.

Er speelt veel in het werkveld van de accountant. Fraude en continuïteit zijn thema's die veel in de publieke belangstelling staan. Ook is er discussie rondom de rol van de accountant inzake assurance bij niet-financiële informatie. De verwachtingen rondom de mkb-accountant als 'trusted advisor' zijn hoog. Gezien de maatschappelijke rol van de accountant is er veel aandacht voor gedrag en ethiek. Dit brengt ook vaak discussies met zich mee omdat de wereld nu eenmaal niet zwart-wit is. De toenemende complexiteit van het beroep en de klantcontext doet een groot beroep op de conceptuele vaardigheden van de accountant. Tenslotte is er de invloed van de digitalisering die vele aspecten van het accountantsberoep raakt.

Het onderzoek heeft rijke informatie opgeleverd waaruit de dynamiek van het accountantsberoep blijkt. Voor de bovengenoemde thema's zijn de vervolgcacties opgenomen in de conclusie van deze rapportage. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat ook deze rapportage een momentopname is. Er zijn wel een aantal generieke bevindingen te benoemen die impact hebben op de accountantsopleiding:

- De aanhoudende vraag naar 'meer' in de opleiding met het risico dat de opleiding tot startbekwame accountant te zwaar wordt om nog studeerbaar te zijn;
- De dynamiek van het beroep, die flexibiliteit van de opleidingen vraagt om aangesloten te blijven bij de actuele ontwikkelingen in het beroep. Deze dynamiek bevestigt ook het belang van permanente educatie voor reeds afgestudeerde accountants;
- Het belang van een zo optimaal mogelijke integratie van theorie en praktijk zodat studenten in hun praktijkwerkzaamheden (leren) reflecteren vanuit hun theoretische basis. De inbreng van praktijkcasuïstiek in de theorieopleiding speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Deze onderwerpen hebben de voortdurende aandacht van CEA.

Tenslotte komt uit dit onderzoek ook het belang van de werkcontext voor de zich ontwikkelende accountant sterk naar voren. Belangrijke factoren die hier een rol spelen zijn: de balans werk-, studie en privé, een open cultuur van de accountantsorganisatie en voldoende aandacht voor training on the job. Dit gebied valt buiten de scope van CEA, maar is wel een belangrijke randvoorwaarde voor studenten van de accountantsopleidingen. CEA vraagt voor deze onderwerpen dan ook nadrukkelijk de aandacht in haar gesprekken met de stakeholders.

---

¹ De Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA) houdt toezicht op de accountantsopleidingen en stelt de eindtermen vast waaraan deze opleidingen moeten voldoen.

2 Introductie

In 2019 is CEA begonnen met een beleidsonderzoek naar de veranderende rol van de accountant. Er is veel publiciteit rondom de rol van de accountant en de invloed van de technologische ontwikkelingen op het beroep. Ook de beroepsorganisatie zelf is proactief met de veranderende rol van de accountant aan de slag. Door aansluiting te zoeken bij relevante initiatieven en de uitkomsten daarvan te 'consolideren' en inzichtelijk te maken ontstaat waardevolle input voor CEA. Daarnaast voert CEA haar eigen onderzoek uit. Zij heeft in 2019 een thema-onderzoek gedaan naar het onderwerp Fraude bij de RA-opleidingen. Bovendien heeft CEA in 2019 voor het eerst een rondetafelbijeenkomst georganiseerd met vertegenwoordigers uit de beroepspraktijk om te zorgen dat de opleiding voldoende blijft aansluiten bij de ontwikkelingen, bevindingen en uitdagingen in de beroepspraktijk en de rol van de accountant in het maatschappelijke verkeer.² Samen met de reguliere stakeholderoverleggen vormt bovengenoemde informatie een basis om te bepalen hoe de eindtermen aangepast moeten worden, maar ook om te bepalen aan welke onderwerpen CEA in haar toezicht op de opleidingen specifiek aandacht wil geven.

De onderzoeksuitkomsten zijn vorm gegeven in deze overall rapportage in combinatie met een aantal deelrapportages, de zogenaamde 'eindtermen notities' (zie bijlage 1 voor een overzicht). Deze eindtermen notities geven voor de belangrijkste thema's inzicht in de actuele ontwikkelingen en laten zien hoe CEA dit onderwerp in de eindtermen verwerkt heeft. Zij vormen input voor de redactieraad om te bepalen of de eindtermen nog actueel zijn of dat zij aanpassing behoeven. CEA heeft namelijk in 2018 een redactieraad ingesteld die bestaat uit deskundigen uit de beroepspraktijk en onderwijs/onderzoek. De redactieraad adviseert CEA periodiek over aanpassingen van de eindtermen.

De opzet van de rapportage(s) is in onderstaand overzicht schematisch weergegeven.

Figuur 1 Schematisch overzicht opzet rapportage(s) 'veranderende rol van de accountant'

In paragraaf 2 zal ingegaan worden op de actuele ontwikkelingen rondom het accountantsberoep. Vervolgens zal in paragraaf 3 de context van de startende accountant geschetst worden. IT en digitalisering komen aan de orde in paragraaf 4. Ten slotte wordt in paragraaf 5 gereflecteerd op de te ondernemen vervolgstappen door CEA met betrekking tot de bevindingen uit het onderzoek.

² Zie bijlage 2 voor verdere details inzake de rondetafelbijeenkomst

3 Actuele ontwikkelingen rondom het accountantsberoep

In de verordening op de beroepsprofielen wordt het accountantsberoep als volgt getypeerd:

"De kern van het accountantsberoep is het waarborgen van de kwaliteit van informatie over alle typen ondernemingen, organisaties en instellingen. Het gaat hierbij veelal om financiële informatie, maar in toenemende mate betreft het ook niet-financiële (bestuurlijke of beleidsgerichte) informatie. Accountants dragen bij aan vertrouwen in de economie. Niet alleen de (wettelijke) controle van jaarrekeningen is hierbij relevant. Ook de andere bijdragen die zij leveren aan de schakels van de (financiële) verantwoordingsketen zijn belangrijk in het economische verkeer."

De accountant vervult een maatschappelijke rol. De maatschappelijke normen en waarden zijn echter aan verandering onderhevig, wat weer invloed kan hebben op de invulling van de rol van de accountant. Recentelijk is er vanuit de maatschappij een sterk toegenomen aandacht voor het onderwerp duurzame bedrijfsvoering. Deze aandacht kan een aantal consequenties voor accountants hebben:

- Organisaties verantwoorden zich in hun verslaggeving in toenemende mate over hun (beleid inzake) duurzame bedrijfsvoering. Accountants worden geacht de kwaliteit van deze niet-financiële informatie te waarborgen.
- Organisaties zullen nieuwe verdienmodellen ontwikkelen en/of op innovatieve duurzame wijze hun bedrijfsmiddelen inzetten. Accountants kunnen zo geconfronteerd worden met controlerisico's, verantwoordings- en waarderingsvraagstukken waar nog maar weinig ervaring mee is.
- Het is zelfs mogelijk dat de veranderende maatschappelijke normen effect hebben op de continuïteit van de onderneming. Accountants moeten dit soort ontwikkelingen tijdig kunnen signaleren, want zij hebben hier vanuit hun controlerende rol een specifieke verantwoordelijkheid.

De eindtermen notities 'Verbreding van de assurancefunctie' (augustus 2019) en 'Continuïteit en de eindtermen' (oktober 2019) raken deze bovengenoemde trend van toenemende aandacht voor duurzaamheid en continuïteit.

Verbreding van de assurancefunctie

De discussie rondom de verbreding van de assurancefunctie is nog in volle gang. Het CTA rapport 'Vertrouwen op controle' (2020) vermeldt in haar aanbevelingen: "Ten aanzien van de niet-financiële informatie beveelt de commissie aan dat deze niet volledig moet worden voorbehouden aan accountants en dat zij transparant zijn over de mate van de zekerheid die aan een onderzoek naar niet-financiële informatie ontleend kan worden." (aanbeveling 6.). De minister licht in de kabinetsreactie op het CTA rapport (2020) toe waarom in Nederland de keuze is gemaakt om de accountant de niet-financiële informatie te laten controleren: het verhoogt de vergelijkbaarheid van de verklaringen en er kan geprofiteerd worden van de – door de accountant - vergaarde kennis tijdens de jaarrekeningcontrole. De minister geeft aan dat deze analyse nog steeds actueel is en sluit af met een nuance: "Dat neemt niet weg dat ook onder de huidige wet- en regelgeving andere specialisten kunnen worden ingeschakeld door de accountant bij de beoordeling van niet-financiële informatie. Niettemin blijf ik de discussies over de beoordeling van niet-financiële informatie nauwlettend volgen."

Beleggers vestigen juist de aandacht van accountants op de niet-financiële informatie. Eumedion (2020), belangenbehartiger van institutionele beleggers, benadrukt het belang van eenduidige internationale verslaggevingsstandaarden op het terrein van niet-financiële informatie. Daarbij ziet Eumedion ook een duidelijke rol voor de accountant weggelegd. De beleggersvereniging VEB (2020) heeft hetzelfde standpunt: zij vindt dat accountants absoluut een rol moeten gaan spelen in de niet-financiële informatie en in de ESG-factoren (Environmental, Social and Governance-factoren). De door CEA georganiseerde rondetafelbijeenkomst met vertegenwoordigers uit de beroepspraktijk bevestigt dit beeld. Eén van de aanwezigen merkte op dat vaak de helft van het

jaarverslag niet-financieel is: alleen al vanwege de relatieve omvang ervan wordt er aandacht gevraagd voor dit onderwerp in de opleiding. Deze ontwikkelingen worden door CEA nauwlettend gevolgd, waarbij, in samenspraak met de opleidingen, overwogen wordt of en hoe de eindtermen aangepast moeten worden.

Fraude in de eindtermen

Het CTA-rapport stelt ook dat de onderwerpen fraude en (dis)continuïteit meer aandacht moeten krijgen in de (permanente) opleiding. Het begrip fraude is veelomvattend: naast verslaggevingsfraude en het ontvreemden van activa behoort ook de bewuste niet-naleving van wet- en regelgeving tot dit begrip. Er is veel publieke aandacht voor dit onderwerp. Hierbij komt ook regelmatig naar voren dat de werkzaamheden van de accountant niet toereikend zijn geweest in een specifieke fraudecontext bij de controleklant. Vanuit het perspectief van CEA is de belangrijkste vraag hoe de beginnend accountant zodanig toegerust wordt dat hij/zij fraude(signalen) detecteert en daarna de juiste acties onderneemt. De eindtermen notitie 'Fraude in de eindtermen' (augustus 2019) gaat verder op dit onderwerp in en laat zien hoe dit onderwerp in de CEA eindtermen is opgenomen. Daarnaast heeft CEA in 2019 een thema onderzoek naar dit onderwerp gedaan door middel van gesprekken bij RA-opleidingen en een enquête onder RA-studenten. De uitkomsten daarvan zijn recentelijk gepubliceerd.

De belangrijkste bevinding van dit onderzoek is dat een optimale wisselwerking tussen de theoretische vorming en de toepassing ervan in de praktijk erg belangrijk is voor het onderwerp fraude. Uit het onderzoek bleek ook dat respondenten zichzelf niet zo bekwaam vinden in het beoordelen van soft controls bij hun klanten. Deze uitkomst wordt nog nader onderzocht: hiertoe zal een focusgroepsessie georganiseerd worden.

Continuïteit in de eindtermen

Naast de publieke belangstelling rondom het onderwerp fraude krijgt ook het onderwerp continuïteit de nodige aandacht in de media. Op het moment van uitbrengen van deze rapportage is de coronacrisis in volle gang, waardoor het onderwerp 'continuïteit' nog eens extra actueel is. Ook de digitalisering kan grote strategische consequenties hebben: het kan nieuwe verdienmodellen creëren en oude verdienmodellen volledig onderuit halen. Hetzelfde geldt voor de huidige trend van duurzaam ondernemen en de maatschappelijke normen en waarden met betrekking tot duurzaamheid. Dit soort ontwikkelingen kunnen disruptief werken met de nodige consequenties voor de continuïteit van de onderneming. Bij ondernemingen die in liquiditeitsproblemen komen of failliet gaan wordt vaak naar de accountant gekeken met de vraag of deze niet eerder de problemen gesignaleerd kon hebben.

De eindtermen notitie 'Continuïteit in de eindtermen' (oktober 2019) gaat nader in op dit onderwerp en legt de relatie met de eindtermen.

Naar aanleiding van deze notitie heeft de redactieraad besloten dit onderwerp uitgebreider te bespreken en na te gaan wat dit voor de eindtermen betekent.

Onderscheidend vermogen MKB

Er zijn ook veel ontwikkelingen rondom de mkb-accountant. Het kenniscentrum NEMACC heeft hier een aantal rapporten over gepubliceerd. In de notitie 'Onderscheidend vermogen van de mkb-accountant' (juni 2019) wordt hier nader op ingegaan.

De belangrijkste thema's die hierbij naar voren komen zijn de adviesrol van de mkb-accountant en de ontwikkelingen met betrekking tot IT. De aandacht voor de adviesrol heeft op twee manieren invloed op de opleiding. Ten eerste wordt van de mkb-accountant verwacht dat deze brede inhoudelijke kennis bezit: hij/zij moet de klant kunnen adviseren op terreinen die (kunnen) variëren van financiering tot strategiebeoordeling. Ten tweede blijkt dat van de mkb-accountant verwacht wordt dat deze kan switchen tussen verschillende denkwijzen: van methodisch denken naar intuïtief/creatief. Bij een samenstellingsopdracht zal bijvoorbeeld een beroep gedaan worden op het methodisch denken. Bij het klankborden over strategiebeoordeling wordt een

beroep gedaan op de intuïtieve/creatieve denkwijze. Er wordt dus nogal wat verwacht van de mkb-accountant.

CEA heeft besloten om tijdens de eerstvolgende beleidsgesprekken met de AA-opleidingen nader in te gaan op het thema 'de mkb-accountant als trusted advisor' om te inventariseren hoe deze kennis en vaardigheden in de curricula van de AA opleidingen zijn opgenomen. Bovendien is de eerstvolgende rondetafelbijeenkomst gepland met vertegenwoordigers uit de MKB praktijk, waarbij onderwerpen aan de orde zullen komen die actueel zijn voor de mkb-accountant.

Studeerbaarheid

Een algemene trend die gesignaleerd kan worden is de vraag naar 'meer' onderwerpen en dus eindtermen in de accountantsopleiding. Er lijkt een continue vraag te zijn naar verbreding en verdieping in de opleiding van een breed spectrum aan onderwerpen die relevant zijn voor het accountantsberoep. Maar er zijn geen signalen welke onderwerpen dan geschrapt zouden kunnen worden of met minder diepgang behandeld hoeven te worden. In de kabinetsreactie op de aanbevelingen van de CTA – meer aandacht in de opleiding voor fraude, continuïteit – wordt aan de zwaarte van de opleiding gerefereerd: "Hierbij teken ik aan dat de huidige Nederlandse accountantsopleiding reeds een rijk curriculum heeft en tot de zwaarste van de EU behoort. Als bepaalde onderwerpen meer aandacht binnen de opleiding moeten krijgen zal daarbij altijd een goede balans moeten worden gevonden met andere onderwerpen, zoals beroepsethiek en vaktechniek waarvan de beheersing eveneens van groot belang zijn voor het functioneren van een accountant."

De studeerbaarheid van de accountantsopleiding is daarom een belangrijk aandachtspunt van de CEA. Zeker gezien de context van de startende accountant. Mede in dit kader zal een werkgroep met vertegenwoordigers van theorie- en praktijkopleidingen en CEA onderzoeken hoe de integratie van theorie- en praktijkopleiding efficiënter en effectiever gemaakt kan worden.

4 De context van de startende accountant

De startende accountant leert het vak door een combinatie van werken en studeren. Op deze manier wordt de opgedane praktijkervaring ondersteund door een solide theoretische basis. Uit het rapport 'Young Professionals – opvattingen over het accountantsberoep' (2018) blijkt de hoge werkdruk waarmee jonge accountants geconfronteerd worden. Ook blijkt uit het onderzoek dat de Young Professionals gemiddeld maar 7 uur per week aan hun studie besteden terwijl opleidingen ingericht zijn op een studiebelasting van circa 20 uur per week (bij een nominale studieduur). De combinatie van werk en studie is in deze context dus een zware belasting. Er is inmiddels veel aandacht voor de werkdruk. De Monitoring Commissie Accountancy (MCA) meldt in haar laatste rapport (2020) dat zij kennis heeft genomen van gerichte acties ter vermindering van de werkdruk.³ Maar zij geeft tegelijkertijd aan dat er nog wel een weg te gaan is.⁴ Dit wordt bevestigd door een onderzoek dat de inspectie SZW in 2019 uitgevoerd heeft onder 28 register accountantskantoren met ruim 3.000 werknemers. In haar rapportage 'Resultaten en conclusies accountancy 2019' concludeert SZW dat 24 van de 28 geïnspecteerde accountantskantoren de aanpak van werkdruk niet in orde hebben. De hoge werkdruk heeft niet alleen invloed op de work-life balance van accountants en de aantrekkelijkheid van het beroep. Werkdruk heeft ook een effect op de kwaliteit van wettelijke controles. De CTA zegt hierover in haar eindrapport: "Een (te) hoge werkdruk leidt daarentegen tot vermoeidheid en daarmee tot een verlies aan scherpte en mogelijk motivatie. Dit heeft vervolgens waarschijnlijk een (sterk) negatief effect op de kwaliteit van de controle." (punt 305, blz. 82).

De controlekwaliteit is een onderwerp dat volop in de publieke belangstelling staat. Er wordt dan gesproken van een prestatiekloof: hoe kan beter worden geborgd dat de accountant op een adequate wijze doet - volgens de eigen standaarden van de beroepsgroep - wat op grond van zijn publieke taak van hem wordt verlangd.⁵

De sector onderkent dat hier verbeterlagen in nodig zijn en heeft hiertoe in 2014 de stuurgroep 'Publiek Belang' opgericht. In haar meest recente rapportage 'Rapport oorzakenanalyse' (2019) heeft zij de zeven belangrijkste rootcause-thema's die nu spelen geïdentificeerd. Deze zijn in de onderstaande tabel weergegeven:

THEMA
1. Voldoende tijd en onvoorziene omstandigheden
2. Samenstelling team (inclusief deskundigen), coaching en review
3. Adequaate procesmanagement
4. Kwaliteit gecontroleerde organisatie in combinatie met een servicegerichte instelling van de accountant
5. Lerende organisatie met een 'open' cultuur
6. Duidelijkheid over vaktechnische eisen en praktische toepassing daarvan
7. Professionele identiteit en professioneel-kritische instelling

Tabel 1 Rootcause-thema's benoemd in het rapport Oorzakenanalyse (Stuurgroep Publiek Belang 2019)

Bovenaan dit lijstje staat het thema 'voldoende tijd'. Werkdruk, tijdsdruk en budgetdruk hebben alle drie een negatieve invloed op controlekwaliteit. Het rapport van de Young Professionals laat zien dat respondenten ervaren dat werkdruk onder andere tot gevolg heeft dat de professioneel kritische instelling vermindert.⁶

³ "Voorts heeft de MCA van diverse positieve en hoopvolle initiatieven kennisgenomen, zoals: verandering van de toon aan de top, gerichte acties ter vermindering van de werkdruk, cultuuronderzoeken en meer beleidsmatige aandacht voor fraude." (blz. 11)

⁴ "De MCA plaatst daarbij echter wel de kanttekening dat de aandacht die de leiding van accountantsorganisaties voor het thema werkdruk heeft, nog niet altijd is geland op de werkvloer." (blz. 85)

⁵ Deze definitie is overgenomen uit het CTA-rapport 'Vertrouwen op controle'

⁶ 27% van de respondenten geeft aan dat werkdruk een verminderde professionele kritische instelling tot gevolg heeft.

Professioneel kritische houding

De professionele identiteit en professioneel kritische instelling is ook één van de zeven rootcause-thema's. De eindtermen notitie 'Ethiek en Gedrag in de eindtermen' (oktober 2019) gaat nader op dit onderwerp in. Hieruit blijkt dat het belangrijk is dat de beginnend accountant leert om te gaan met situaties die niet 'zwart-wit' zijn. Ook moet hij/zij zich bewust zijn van de eigen 'moral judgment' en mogelijke andere zienswijzen: door een zorgvuldige afweging moet dan tot een juiste beslissing gekomen worden. In de opleidingen wordt deze vaardigheid veel getraind door het gebruik maken van dilemma's. Het is niet alleen belangrijk om een professioneel kritische houding te ontwikkelen, maar ook het leren omgaan met tegendruk vanuit de klant of zelfs binnen het controleteam verdient aandacht. Bij een hoge werk- en tijdsdruk bestaat het risico dat er te weinig tijd besteed wordt aan een kritische inhoudelijke reflectie op de werkzaamheden. De startende accountant moet dus leren om hier in deze context toch opvolging te (laten) geven aan zijn/haar professioneel kritische opmerkingen. Naar aanleiding van deze notitie heeft de redactieraad besloten om ook dit onderwerp uitgebreider te bespreken en na te gaan wat dit voor de eindtermen betekent.

Het leren omgaan met tegendruk van de klant en de hiërarchische kantoorcontext blijkt voor een startende accountant niet gemakkelijk. Dit bleek uit de enquête onder studenten die is gehouden als follow-up actie van het thema onderzoek fraude (2020). Uit de enquête blijkt dat de respondenten vinden dat de opleiding hen hierop niet voldoende voorbereidt. Dit bleek uit de respons op de vragen: in welke mate heeft de theoretische opleiding jou ondersteuning gegeven bij het omgaan met tegendruk van de klant en het omgaan met tegendruk binnen het team. Circa 45% van de respondenten scoorde hierbij onder het gemiddelde. Dit ondanks het feit dat er relatief veel op wordt geoefend tijdens de theoretische opleidingen, onder andere door middel van rollenspellen en groepsdiscussie.

Deze vaardigheid zal zich vooral in de praktijk verder moeten ontwikkelen. Hierbij speelt de cultuur van het kantoor een belangrijke rol. Twee van de rootcause-thema's in het rapport Oorzakenanalyse zijn hieraan gerelateerd: 'Lerende organisatie met een open cultuur' en 'Samenstelling team (inclusief deskundigen), coaching en review'. Een lerende organisatie en aandacht voor de ontwikkeling van de startende accountant door kantoren is van groot belang. Het mag namelijk niet uit het oog verloren worden dat de studenten aan het eind van de opleiding het niveau van een beginnend beroepsuitoefenaar moeten bezitten. *Het niveau van beginnend beroepsoefenaar is het uitgangspunt voor CEA bij het vaststellen van de eindtermen.* Studenten moeten een solide basis verkrijgen, zodat zij startbekwaam zijn als accountant. Zij zullen zich in de praktijk verder moeten ontwikkelen, ondersteund door training on the job en permanente educatie.

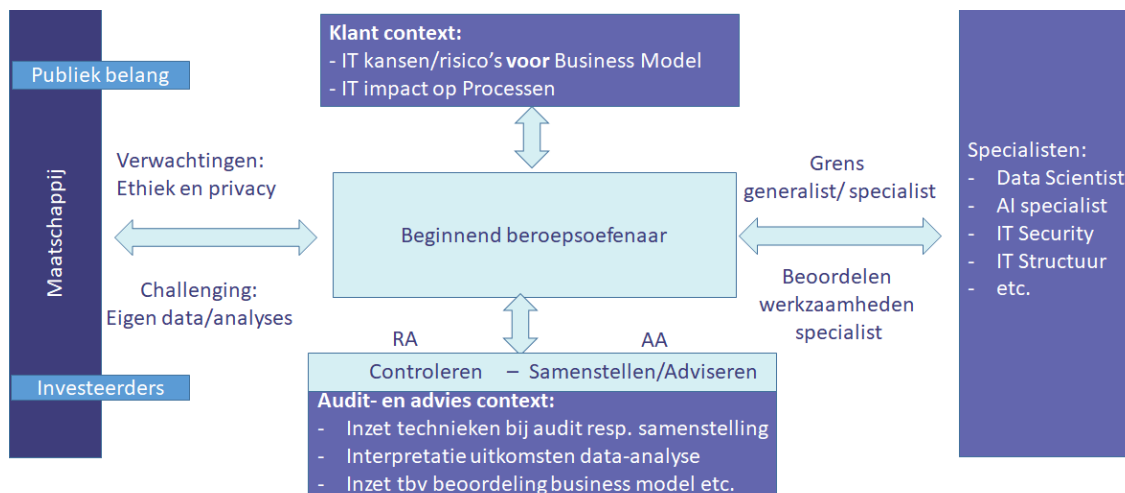
5 Digitalisering en IT

De digitalisering vindt plaats in een hoog tempo en het raakt vele aspecten van het accountantsberoep. De digitalisering heeft onder andere invloed op:

- De gecontroleerde organisaties: IT impact op processen, maar ook veranderende businessmodellen.
- De accountantsorganisaties: Inzet van IT bij de audits.
- De maatschappij: IT en de gevolgen voor privacy, maar ook het gebruik van algoritmes en ethiek,

Voor de accountant is het daarbij belangrijk om zich bewust te zijn van zijn/haar eigen grenzen.

De context van de accountant in relatie tot het onderwerp IT is in onderstaande figuur samengevat:

Figuur 2 De context van de accountant

Tijdens de rondetafelbijeenkomst in 2019 was 'Ontwikkelingen ICT en de impact op het beroep' één van de behandelde onderwerpen. Hierbij werd onder andere de aandacht gevestigd op het belang van toetsing van de datakwaliteit en de specifieke vaardigheid die hiervoor nodig is. Ook werd geconcludeerd dat het kunnen samenwerken met verschillende disciplines in toenemende mate belangrijk is. Verder kwam uit de discussie naar voren dat het 'denken in processen' essentieel blijft in de opleiding.

In de notitie 'IT in de eindtermen' (december 2019) is nader op dit onderwerp ingegaan. Uit deze notitie blijkt hoe breed het onderwerp is en hoe groot de impact ervan is op de werkzaamheden en vaardigheden van de accountant. De toenemende complexiteit en steeds snellere dynamiek van organisaties en processen doen een groot beroep op het conceptuele vermogen van accountants. Hierbij is het belangrijk dat de accountant een 'data-mindset' heeft: studenten moeten leren te 'denken in data'. De notitie wordt besproken tijdens de eerstvolgende reguliere redactieraad vergadering. Daarnaast heeft CEA besloten om de RA-opleidingen door een externe commissie van deskundigen te laten visiteren op dit onderwerp. Hierbij zal onderzocht worden wat de visie van de RA-opleidingen is op IT en hoe de opleidingen invulling geven aan de eindtermen die zien op IT. Mogelijk komen hier ook aandachtspunten uit voor de eindtermen.

Hoewel het niet valt onder het thema van dit onderzoek is het toch belangrijk om te signaleren dat digitalisering ook nieuwe mogelijkheden biedt voor het onderwijs. Mogelijk biedt het kansen om de accountancy-studie efficiënter en effectiever te maken. Het is niet ondenkbaar dat de huidige situatie met betrekking tot het coronavirus resulteert in een versnelling van dit effect.

6 Impact op eindtermen en toezicht opleidingen

Het accountantsberoep is volop in beweging en het is voor de opleidingen een uitdaging om daarop aan te blijven sluiten. De eindtermen zijn principle-based opgezet en laten ruimte om bewegingen binnen een zekere bandbreedte op te vangen. Dit neemt niet weg dat er jaarlijks een actualisering plaatsvindt van de eindtermen. De aanpassingen kunnen betrekking hebben op nadere nuancering/verduidelijking van de eindtermen maar ook op het wijzigen van het beheersingsniveau van de eindtermen, het formuleren van nieuwe eindtermen en het laten vervallen van bestaande eindtermen.

Dit onderzoek en de onderliggende eindtermen notities hebben geleid tot een aantal (vervolg)acties. De belangrijkste actiepunten zijn in onderstaande tabel weergegeven. In verband met de coronacrisis is de planning van de nog te ondernemen activiteiten aan verandering onderhevig, daarom is in deze tabel nog geen planning opgenomen.

Thema	Onderwerp	Actie	Status
Digitalisering en IT	Data-analyse	Verhoging niveau en inhoudelijke aanpassing eindterm (A&A11.5a)	Verwerkt in eindtermen september 2020
	Verwerking IT-eindtermen in de curricula van de opleidingen	Visitatie van de RA-opleidingen	Nog te uit te voeren
Professioneel kritische houding	Gedrag, ethiek en besluitvorming in de eindtermen	Extra vergadering Redactieraad om dit thema te bespreken	Nog te uit te voeren
Verbreding van de assurancefunctie	Rol van de accountant m.b.t. non-financial informatie	CEA volgt de actuele ontwikkelingen	continu
Fraude	Verduidelijking eindtermen m.b.t. fraude	Toevoegen van tekst 'bewuste niet naleving wet en regelgeving' (eindterm A&A10) en specifiek benoemen term 'frauderisico's' (ICAIS-1 en 4)	Verwerkt in eindtermen september 2020
	Beoordelen soft controls bij de klant	CEA organiseert focusgroep in samenwerking met ICAIS hoogleraar	Nog te uit te voeren
Continuïteit	Continuïteit in de eindtermen	Extra vergadering Redactieraad om dit thema te bespreken	Nog te uit te voeren
Onderscheidend vermogen mkb-accountant	De mkb-accountant als trusted advisor	Specifiek thema bij de beleidsgesprekken AA-opleidingen	Nog te uit te voeren
		Rondetafelbijeenkomst najaar 2020	Nog te uit te voeren
Context van de startende accountant	Studeerbaarheid en effectiviteit van de opleiding	Identificatie van 'quick wins' voor verdere integratie theorie en praktijk	Nog te uit te voeren

Tabel 2 Overzicht acties per thema (* planning wordt aangepast i.v.m. coronavirus)

De dynamiek van het accountantsberoep en de toenemende complexiteit doet een groot beroep op conceptuele vaardigheden van de accountant. Het is daarom belangrijk dat opleidingen aandacht geven aan het verder ontwikkelen en laten toepassen van de conceptuele vaardigheden van studenten.

Tenslotte moet nog als kanttekening gemeld worden dat deze rapportage een momentopname is. De recente ontwikkelingen met betrekking tot het Coronavirus zullen bijvoorbeeld de aandacht voor het thema continuïteit versterken. Ook heeft dit mogelijk blijvende impact op de opzet van het onderwijs door een versnelde overgang op digitale werkvormen. CEA heeft regulier periodiek contact met al haar stakeholders om de actuele ontwikkelingen te blijven volgen en de impact ervan voor de eindtermen en opleidingen vast te stellen.

BIJLAGE 1 Deelrapportages en bronnen

Deelrapportages

Eindtermen notities als onderdeel van het beleidsonderzoek 'De veranderende rol van de accountant':

1. Onderscheidend vermogen van de mkb-accountant en de eindtermen (juni 2019)
2. Fraude in de eindtermen (augustus 2019)
3. Verbreding van de Assurancefunctie (augustus 2019)
4. Continuïteit in de eindtermen (oktober 2019)
5. Ethiek en gedrag in de eindtermen (oktober 2019)
6. IT in de eindtermen (december 2019)

Bronnen

CEA (2019) [Eindtermen accountantsopleidingen](#)

CEA (2020) Thema onderzoek: Fraude in de theoretische RA-opleiding

CTA (2020) [Vertrouwen op controle](#). Eindrapport van de Commissie toekomst accountancysector

Eumedion (2020) Nieuwsbericht: [Eumedion voorstander van herziening Europese richtlijn niet-financiële verslaggeving](#)

NBA, [Verordening op de beroepsprofielen](#)

NBA, Stuurgroep Publiek Belang (2019) [Rapport Oorzakenanalyse](#)

Ministerie van Financiën (2020), [Kabinetsreactie rapport Commissie toekomst accountancysector](#)

Inspectie SZW - Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2020), [Resultaten en conclusies accountancy 2019](#)

Monitoring Commissie Accountancy (2020), [Spiegel voor de accountancysector](#)

VEB (2020) Nieuwsbericht: [Accountants moeten rol krijgen bij niet-financiële informatie](#)

Vries de M., Herrijgers B. (2018) [Young Professionals - Opvattingen over het accountantsberoep](#)

BIJLAGE 2 Rondetafelbijeenkomst – 11 september 2019

Presentatoren:

Nart Wielaard	-	Dagvoorzitter
Nancy Kamp-Roelands	-	Bredere invulling Assurance functie
Eddy Vaassen	-	Ontwikkelingen ICT en de impact op het beroep
Wim Gijselaers	-	De Structuur van de accountantsopleiding

Deelnemers:

Naam	Vertegenwoordiging / Organisatie
Jeroen Buchel	Raad voor de Praktijkopleidingen
Peter Eimers	Voorzitter Redactieraad CEA
Louis van Garderen	Joinson and Spice
Connie van der Heide	Raad voor de Praktijkopleidingen
Martijn Hengeveld	Accon AVM
Raneesh Jagbandhan	PwC
Angelique Koopmans	EY
Alexander Leppink	BDO
Han Poesiat	KPMG
Jan Roodnat	Auditdienst Rijk
Jeroen Spiekker	Baker Tilly Berk
Sander Storm	Grant Thornton
Maureen Vermeij	Directeur IAD van CZ
Vera Vos Dekker	Deloitte
Bas Wakkerman	Algemene Rekenkamer
André Wijnsma	EY

Naast bovengenoemde deelnemers was ook de voltallige Commissie Eindtermen Accountantsopleiding aanwezig.